

Jakobslunds järnbruk

I den här delen av ravinen finns det tydliga spår av det som en gång var en livlig och produktiv industri, driven av kraften från Motala ströms vatten. Tillsammans med de väl bevarade bruksbostäderna på Jakobslund ger det oss en värdefull bild av områdets historia.

Motala ströms stora flöde var avgörande för placeringen av Jakobslunds järnbruk. Här forsade vattnet fram året om och gav kraft åt smideshamrar och blåsbälgar. Men platsen vid strömmen var viktig långt innan bruket anlades. Vattenfallet nyttjades för kvarndrift redan på 1300-talet, och under minst 600 år fanns här också en broförbindelse som användes för att frakta järnvaror norrut. Av brukets industrier finns bara ruiner kvar, men flera av Jakobslunds bruksbostäder står än idag på samma plats som på 1770-talet.

Brukets utveckling och död

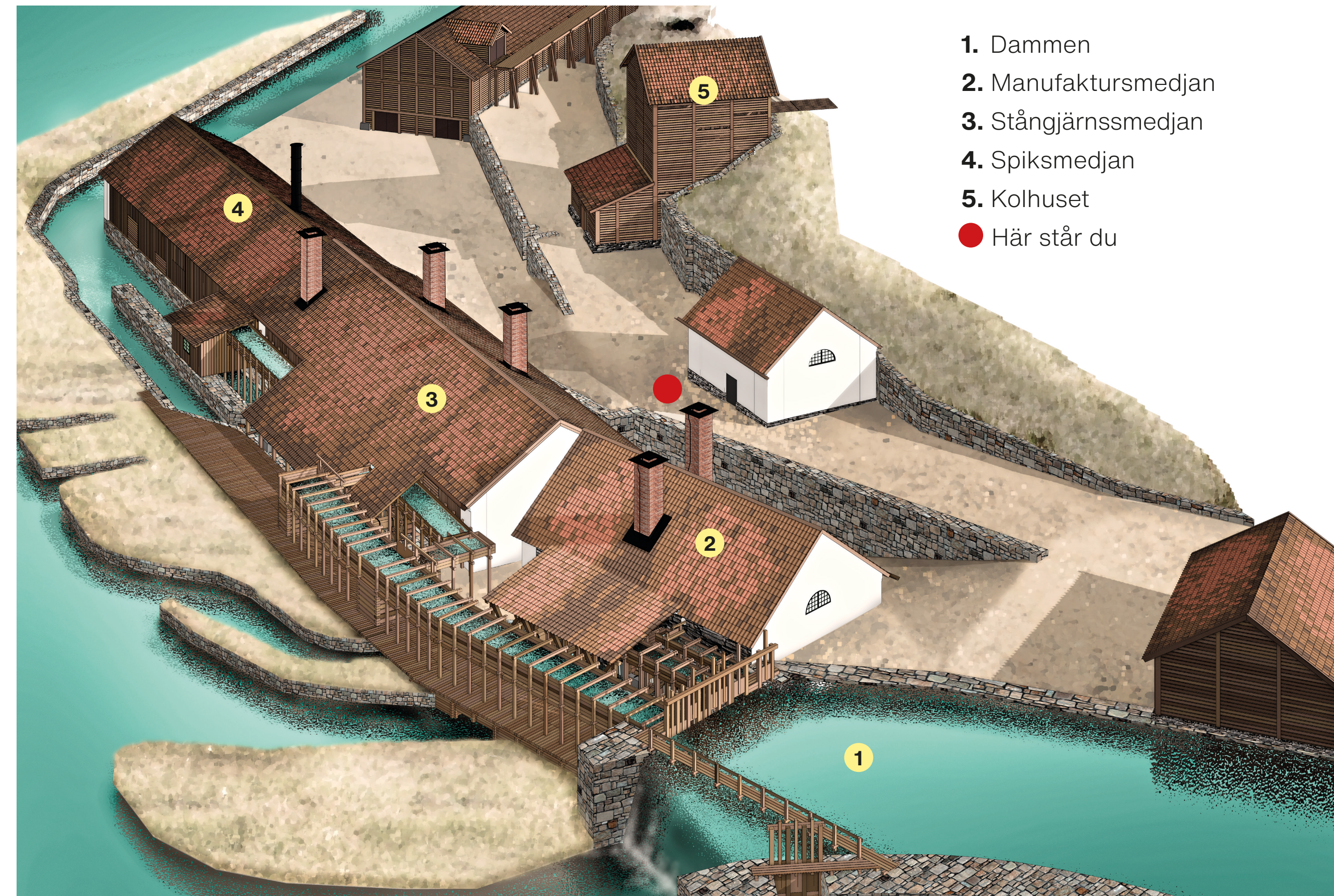
Det var Axel von Fersen den äldre som köpte Jakobslund och lät anlägga järnbruket år 1768. Först uppförde han en manufaktursmedja, därefter en stångjärnssmedja och en spiksmedja. I nästan hundra år var bruket både aktivt och framgångsrikt och i mitten av 1800-talet stod det på sin absoluta topp. Men runt om i Sverige växte nya järn- och stålindustrier fram och det stod snart klart

att verksamheten vid Motala ström var omodern och ineffektiv. År 1897 lades Jakobslunds bruk ner för gott, som ett av många offer för bruksdöden. Men historien finns kvar här, i bruksbostäderna och i ruinerna vid den gamla strömfåran.

Var försiktig!

Miljön vid brukets ruiner är mycket känslig och heller inte helt riskfri. Håll dig till de upptrampade stigarna så skyddar du både dig själv och en historiskt värdefull plats.

1. Dammen
 2. Manufaktursmedjan
 3. Stångjärnssmedjan
 4. Spiksmedjan
 5. Kolhuset
- Här står du

Rekonstruktionen

Bilden visar hur bruket kan ha sett ut på 1860-talet. Byggnadernas och vattenhulets utformning och placering framgår tydligt av ruiner och historisk information. Något osäkrare är vattenrännornas konstruktion och läge samt placeringen av härdar och skorstenar.

Dammen bestod troligen av en överfallsdamm, en bottenlucka samt intagsluckor till rännan som ledde vattnet till vattenhjulen. Kraften användes både för hamrarna och de blåsbälgar som satte fart på eldhärdarna. Senare infördes blåsmaskiner för bälgarna men hamrarna drevs fortsatt av vattenhjulen.

Titta efter

Längs ravinen finns stora stödmurar i natursten. Rivningsmassor i form av tegel och sten finns utspritt i området.

Invid den gamla strömfåran i ravinen syns rester av ett äldre brofäste.

I manufaktursmedjans ruiner syns valvet över en av hjulstockarnas ingångar.

Innanför spiksmedjans gavel syns stålöglorna som avslöjar att här fanns tre spikhamrar i rad.

Flera av Jakobslunds bruksbostäder finns kvar strax ovanför ravinen.

Jakobslunds ironworks

Remains can be clearly seen on this site of a once productive ironworks. When it was built in 1768 the river Motala ström flowed past as a rapid, which gave power to forging hammers and bellows. There was production at the works for nearly a hundred years but eventually competition from modern iron and steel industries became too great and the works were closed down in 1897. The picture on the left is a reconstruction of how the works could have looked in the 1860's. In the ravine you can see remains of the industrial buildings such as supporting walls, vaults and steel loops. But walk carefully so that you don't harm yourself or a historically valuable site.

Järnhanteringen

Järnbrukens hammarsmedjor eller stångjärnssmedjor byggdes alltid vid ett vattenfall, precis som här i Jakobslund. Hit fraktades tackjärnet från masugnarna i norr för att under hårt manuellt arbete färskas och bli mjukt och smidbart.

Järnstämpel från Jakobslund. Stämpeln är ett stort "A" som sitter ihop med ett stort "F" och har en krona över sig.
KÄLLA: SAMLING FRÅN TAGE NORLÉN, TEKNISKA MUSEÉT

Manufaktursmedjan

I manufaktursmedjans härd värmdes stångjärnet upp och bearbetades sedan till finare knippjärn eller redskap. Här fanns två vattenhjul som drev en knipp- och en räckhammare samt blåsbälgar till en större och två mindre härdar.

Rännan längst till vänster ledde vattnet från dammen till de stora vattenhjulen. Det hjul som drev blåsbälgarna syns dock inte i denna bild. Rören i mitten av smedjan var till för att driva blästerluften till härden.

Stångjärnssmedjan

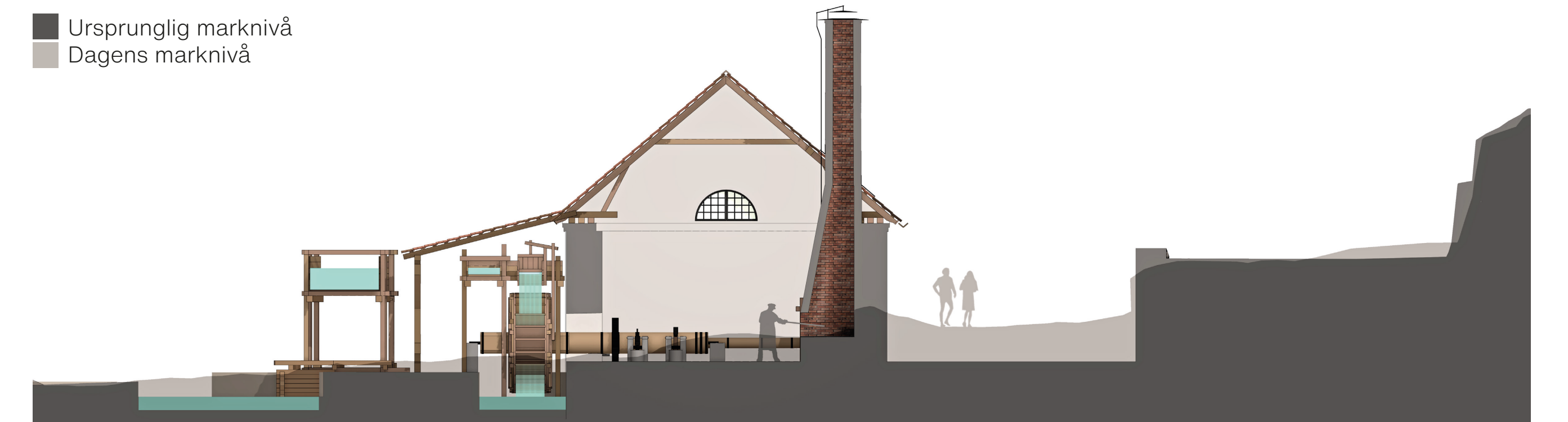
Tackjärnet färskades i stångjärnssmedjan. Här stod först två tyskhärdar med varsin skorsten och stångjärnshammare. En tredje skorsten kom till 1860 när det installerades en Franche-Comté-härd. Det var en sluten härd av gjutjärn med anordningar som kunde förvärma blästerluften och tackjärnet. Detta gjorde färskningen effektivare, vilket minskade kolförbrukningen.

Från vänster ser vi vattenrännan och vattenhjulet som drev stångjärnshammaren, därefter rören för blästerluften. Franche-Comté-härdens skorsten syns inte i denna bild.

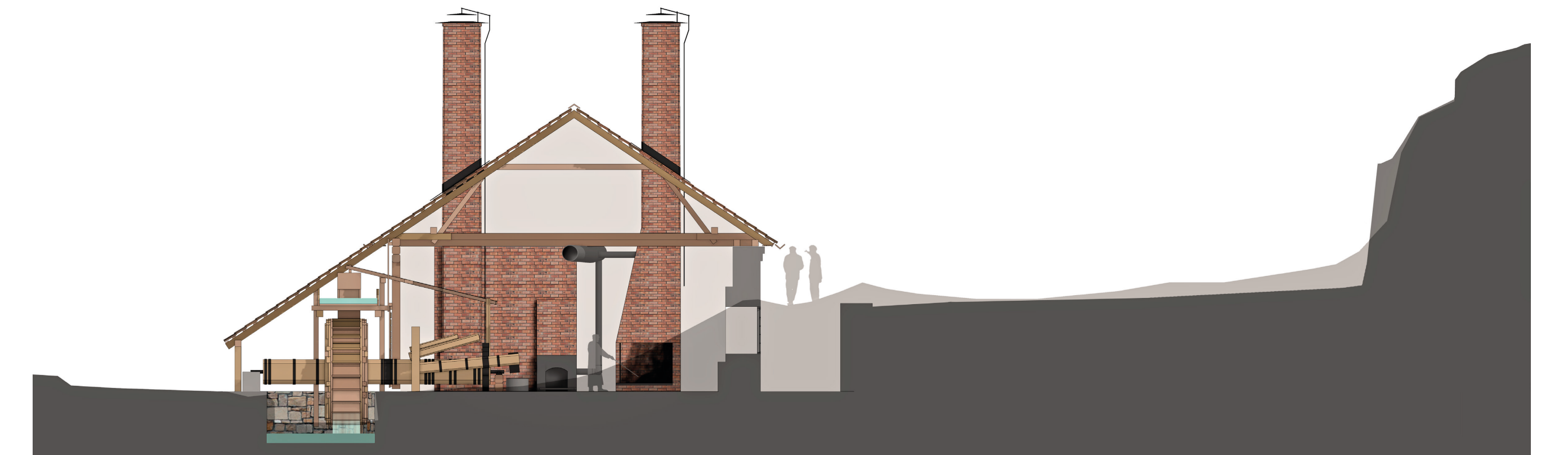
Spiksmedjan

Spiksmedjan som uppfördes 1853 hade en lång härd med tre eldstäder och en skorsten som fick luft från blåsmaskinen. Här arbetade erfarna spiksmeder som till sin hjälp hade tenbärare, oftast pojkar i 10-12-årsåldern, som sprang med de uppvärmda spiktenarna mellan härden och hammaren.

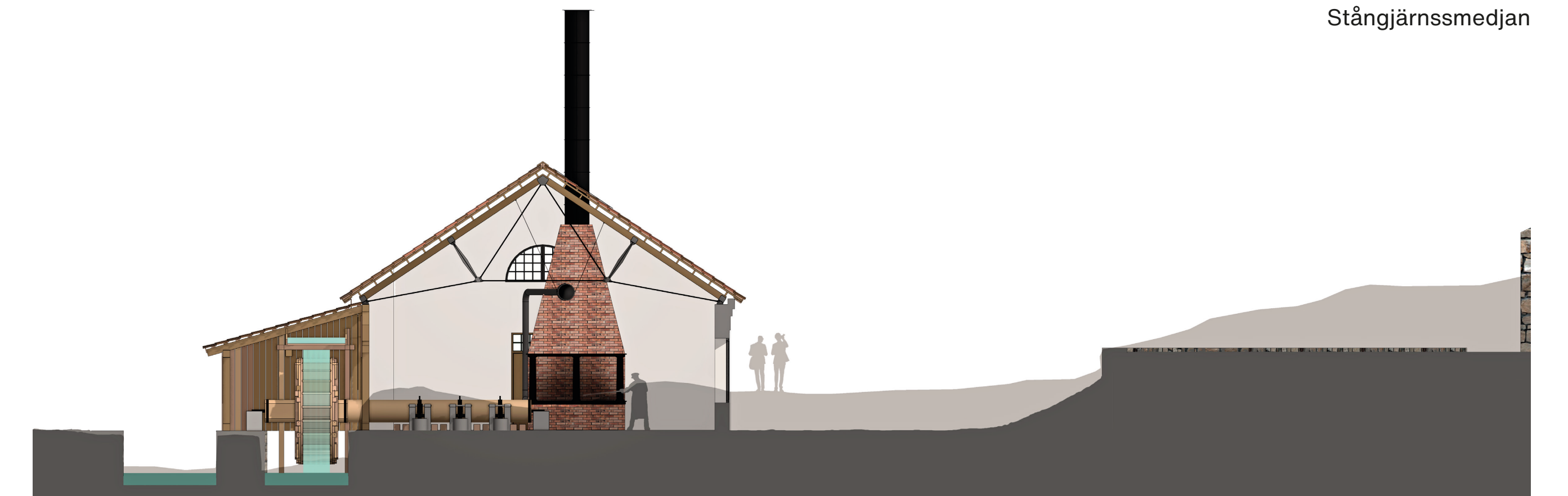
Till vänster syns vattenrännan och vattenhjulet som drev spikhamrarna. Därefter ser vi hjulstocken med en tackjärnsring för varje hammare. I den stora härden i mitten förvärmades spiktenarna för att kunna bearbetas i hamrarna.

Manufaktursmedjan

Stångjärnssmedjan

Spiksmedjan